

Artykulacje traumy:

Andrzej Strug, Tadeusz Konwicki

Grażyna Maroszczuk

Artykulacje traumy:
Andrzej Strug, Tadeusz Konwicki

Recenzent
Maria Jolanta Olszewska

Spis treści

Zamiast wstępu | 7

Rozdział 1

Konstrukty wzniosłości w *Odznace za wierną służbę*

Andrzeja Struga | 12

Rozdział 2

„W okopach trochę tego trupa” – wzniosłość i brzydota

w „wojskowym” dzienniku Andrzeja Struga | 34

Rozdział 3

„Klucz, którego nie ma”.

Wybrane aspekty traumy w *Kluczu przepaści* Andrzeja Struga | 53

Rozdział 4

Deficyt dobrego „obiekta”.

O przemocy w prozie Tadeusza Konwickiego | 85

Rozdział 5

„To we mnie siedzi. To ze mnie wyłazi”.

Na marginesie *Rojstów* Tadeusza Konwickiego | 112

Rozdział 6

Artykulacje traumy w „rozmowach z ...”. W *pośpiechu*

Tadeusza Konwickiego i Przemysława Kanieckiego | 136

Zakończenie | 161

Bibliografia | 169

Indeks osób | 183

Summary | 189

Zamiast wstępu

Artykulacje traumy: Andrzej Strug, Tadeusz Konwicki to zbiór literackich interpretacji, które są pochodną urazowych doświadczeń przeszłości w prozie autobiograficznej pisarzy. Interesować mnie będą literackie konstrukty wzniosłości w *Odznace za wierną służbę* Andrzeja Struga, rozpatrywanej w odniesieniu do paradygmatu Edmunda Burke'a, jego estetycznej propozycji przeciwstawienia wzniosłości i piękna¹. Wskazywano, że wojna w *Odznace*

¹ J. Płuciennik: *Brytyjska XVIII-wieczna refleksja estetyczna: Edmund Burke*. W: Tegoż: *Retoryka wzniosłości w dziele literackim*. Wydawnictwo Universitas, Kraków 2000, s. 72–91. „Edmund Burke był pierwszym myślicielem nowożytności, który wnikliwie i systemowo zarazem podejmował się opisu fenomenu, jakim jest wzniosłość. W swym dziele *Dociekania filozoficzne o pochodzeniu naszych idei wzniosłości i piękna* powiązał uczucie wzniosłości z pierwotnym dążeniem do samozachowania, z troską o samego siebie oraz przetrwanie ego. Albowiem zasadą wzniosłości jest wedle Burke'a trwoga – jako reakcja na wszystko, co przerażające – *terrible*, najważniejszym zaś fenomenem wzbudzającym wzniosłość jest przedstawienie śmierci”. A.Z. Jaksender: *Zapowiedź psychoanalitycznego ujęcia kategorii wzniosłości w filozofii Edmunda Burke'a*. „Kultura i Edukacja” 2012, nr 1, s. 215. Za Teresą Kostkiewiczową przyjmuje, że wzniosłość w kontekście estetyki Burke'a: „Może być [...] wywołana zarówno przez zjawiska natury, jak i sytuacje, w jakich znajduje się człowiek, głównie zaś przez fenomeny budzące grozę, strach, a nawet przykrość. [...] Przede wszystkim, w tym nowym rozumieniu, wzniosłość nie odnosiła się już (lub odnosiła tylko pośrednio) do szczególnego

za *wierną służbę* Struga wymaga podwójnego oświetlenia. Literacki dziennik tworzy wzorce i postawy przynależności do „polskiej wspólnoty oręża”, przynosi romantyzujący i sakralizujący obraz pięknej wojny. Jednocześnie dostrzegam w kronice-dzienniku wzniosłość, która atakuje „ogromem” zjawisk wywołujących lęk, wzbudza porażenie skalą wielkości strat ludzkich i spustoszeniem ziem polskich. Na mapie Wielkiej Wojny, powtórzmy za Marią Janion, ziemie te „znalazły się z natury rzeczy w wyjątkowo niedogodnym położeniu geograficznym”². W odpowiedzi na wojenny kataklizm *Odnaka za wierną służbę* Struga znajduje polemiczną wykładnię wobec „morowego” oblicza wojny, w postaci ujęcia naturalistyczno-ekspresjonistycznego. W intymnym doświadczeniu wojna ujawnia brzydotę i okrucieństwo, których nie można przykryć agitacyjnym frazesem, patosem i zgrabnym konceptem estetycznym. Janion pisała:

[...] w ujęciu naturalistyczno-ekspresjonistycznym wojna została od człowieka niejako radykalnie odcięta, nie dawała się uwewnętrznić, była czymś niesamowitym i upiornym, czymś, w czym człowiek miażdżony przez anonimowość, przerażający mechanizm nie mógł się odnaleźć³.

typu mowy, do wypowiedzi jako ludzkiego wytworu, sytuowała się natomiast w płaszczyźnie relacji między człowiekiem a zjawiskami wobec niego zewnętrznymi. Zarazem pozbawiona została charakteru intersubiektywnego, oderwana od aksjologii utwierdzonej w przekonaniu zbiorowym i potraktowana przede wszystkim jako uczucie doznawane przez samotną jednostkę w izolacji przeżywającą kontakt z niezwykle wytworami lub fenomenami natury”. T. Kostkiewiczowa: *Odległe źródła wzniosłości: co się stało między Boileau a Burke’em*. „Teksty Drugie” 1996 nr 2/3, s. 11–12. Stefan Morawski wskazuje na przełomowe znaczenie prac estetycznych Burke’a: „Rozprawa Burke’a okazała się jednym z najoryginalniejszych osiągnięć angielskiej myśli estetycznej XVIII wieku i zyskała trwale miejsce w dziejach w europejskiej filozofii piękna”. S. Morawski: *Teoria estetyczna E. Burke’a*. W: Tegoż: *Studia z historii myśli estetycznej XVIII i XIX wieku*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1961, s. 50.

² M. Janion: *Placz generała. Eseje o wojnie*. Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007, s. 33.

³ Tamże, s. 45.

Brzydota w interpretacji Burke'a jest czynnikiem wzniosłości. Tonacja wstrząsu i okrucieństwa, podpowiada Wojciech Ligeza, skonfrontowana z wzniosłością wyznacza w diariuszu Struga konstrukcję tematu wojennego. Ligeza wskazał na podwójne sfunkcjonalizowanie dziennika jako źródła historycznego i „literackiego świadectwa niedającego się z niczym porównać przeżycia wojny”⁴. Dla Burke'a wzniosłość to „najsilniejsze uczucie, jakiego umysł jest w stanie doznawać”⁵.

Trauma wojny i ekstatyczne uniesienia w spotkaniu z Historią, absurdy polskich losów, utwierdzonych pojałtańskim porządkiem politycznym i doświadczanych w ramach tych układów mrocznych sił przemocy kreuje proza Tadeusza Konwickiego⁶. Z wielu utworów prozatorskich Struga i Konwickiego wybrałam te konteksty, które – moim zdaniem – podpowiadają pewne aspekty doświadczeń urazowych.

Celem niniejszego zbioru nie jest odsłona wszystkich sensów analizowanych tekstów, w których wyraźne są znamiona (światopoglądowego, ideowego) zaangażowania pisarzy. Teksty te nie wyczerpują też wieloaspektowego zagadnienia traumy w prozie

⁴ W. Ligeza: „Odznaka za wierną służbę”. *Konstrukcja tematu wojennego*. W: *Proza Andrzeja Struga. Studia*. Red. T. Bujnicki, S. Gębala. Wydawnictwo UŚ, Katowice 1981, s. 98.

⁵ E. Burke: *Dociekania filozoficzne o pochodzeniu naszych idei wzniosłości i piękna*. Przeł. P. Graff. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1968, s. 43.

⁶ J. Fuksiewicz: *Tadeusz Konwicki*. Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1967; M. Janion: *Tam gdzie rojsty. Przypadek romantycznego mediumizmu*. W: Tejze: *Projekt krytyki fantazmatycznej*. Wydawnictwo PEN, Warszawa 1991; T. Lubelski: *Poetyka powieści i filmów Tadeusza Konwickiego (na podstawie analiz utworów z lat 1947–1965)*. Wydawnictwo UWr, Wrocław 1984; P. Czapliński: „Po co właściwie chodzimy?” W: Tegoż: *Tadeusz Konwicki*. Wydawnictwo Rebis, Poznań 1994; J. Walc: *Tadeusza Konwickiego przedstawianie świata*. Posłowiem opatrzył T. Lubelski. Red. P. Kaniecki. Agora, Warszawa 2010; J. Smulski: „Godzina wyzwolenia” (o „Godzinie smutku” Tadeusza Konwickiego). W: Tegoż: *Pękanie lodów. Krótkie formy narracyjne w literaturze polskiej 1954–1955*. Wydawnictwo UMK, Toruń 1995; R. Zimand: *Dlaczego nie osiem lat temu?* „Nowa Kultura” 1956, nr 25; A. Zieniewicz: *Obecność autora. Style rzeczywistości w sylwie współczesnej*. Wydawnictwo Elipsa, Warszawa 2001.

Struga i Konwickiego. Pozwalają jednak uchwycić pewne skomplikowanie, splot, w którym następuje tak silne doznanie wzniosłości (w interpretacji Burke'a), że poraża, obezwładnia i odbiera mowę⁷. Następstwem tego mocnego, nagłego doznania jest rozciągnięcie w czasie, wpisane w traumę opóźnienie i rodzaj dręczącej, nawiedzającej obecności⁸. Wzniosłość zatem, sama w sobie będąca mocnym afektem, paradoksalnie skutkuje artykulacją słabą, niedopowiedzeniem, porażeniem, które zawsze jednak pozostaje w jakiejś relacji wobec mowy narratora i uczestnika wydarzeń.

Traumatyczne wydarzenie może być zrozumiane jako takie wyłącznie po fakcie przez reminiscencje. „Szok” nagłego zdarzenia, „którego traumatyczna natura tyleż bezustannie, co bezskutecznie wzywa jednostkę do powtórnego przeżycia, ponawiania prób zrozumienia czy sublimowania”⁹. Warto w tym miejscu przywołać twórczość Konwickiego, dla którego powtarzanie byłoby „sublimacją tego, czego podmiot się lęka”¹⁰, i „siłą napędową całego procesu pisania”¹¹. Konwicki opowiada na wiele sposobów

⁷ Trzeba podkreślić, że pogłębiony namysł na temat konsekwencji wojny rozwinie Strug w późniejszych, pacyfistycznych, oskarżycielskich kreacjach powieściowych: *Klucz otchłani* (1929) i trylogii *Żółty krzyż* (1930–1931). Tymczasem „hasło »literatura wojny«, z częstym uzupełnieniem »i okupacji«, zwykle odnosić się do twórczości literackiej dotyczącej kolejnego historycznego kataklizmu, który dla polskiej literatury ostatniego wieku stał się paradygmatycznym doświadczeniem traumy i całkowicie przysłonił ten wymiar literatury, będącej odpowiedzią na wydarzenia lat 1914–1918”. Zob. uwagi na temat „traumatyzacji przestrzeni” w wybranych powieściach Struga. Szerzej na ten temat: A. Szczepan: *Traumatyczna niepamięć: doświadczenie Wielkiej Wojny w polskiej literaturze dwudziestolecia*. „Przegląd Kulturoznawczy” 2014, nr 4, s. 413–414.

⁸ Tamże, s. 416.

⁹ R. Nycz: *Literatura nowoczesna wobec doświadczenia*. W: Tegoż: *Poetyka doświadczenia. Teoria – nowoczesność – literatura*. Wydawnictwo IBL, Warszawa 2012, s. 219.

¹⁰ J. Cieplińska: *Gry i idee, czyli biograficzne wariacje Tadeusza Konwickiego*. „Litteraria Copernicana” 2008, nr 1, s. 45.

¹¹ J. Momro: *Obowiązek pisania*. W: *Kompleks Konwicki. Materiały z sesji*

tę samą historię, ale opowieść ta „wymyka się prawdzie”, przez co wciąż pozostaje niedopowiedziana, wpisana w „nieskomplikowaną grę repetycji i fantazmatów autoidentyfikacyjnych”¹².

Wiemy, że droga od doświadczenia do tekstu jest niepewna, tak jak rozmyta podstawa doświadczeń i ich przypomnień, których nie potrafimy włączyć do naszej historii.

naukowej zorganizowanej w dniach 27–29 października 2009 roku przez Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ oraz Wydział Polonistyki UJ. Red. A. Fiut, T. Lubelski, J. Momro, A. Morstin-Popławska. Wydawnictwo Universitas, Kraków 2010, s. 377.

¹² Tamże.

Indeks osób

- Agamben Giorgio 63, 64, 67, 83, 130, 164, 170, 175
Alexander Jeffrey C. 132, 168, 170
Ankiewicz Dżamila 101, 177
Arlt Judith 97, 170
Auderska Halina 119
- Bagłajewski Arkadiusz 153, 170
Barańczak Stanisław 51
Barbaro Bogdan de 104, 174
Barbusse Henri 36, 56, 76, 162, 170
Barcikowski Waclaw 59, 170
Becelewska Daniela 96, 140, 170
Beckett Samuel 152
Berent Waclaw 29
Bereś Stanisław [Nowicki Stanisław] 85, 87, 88, 90, 91, 93, 97, 99, 104, 108, 109, 112, 113, 116, 119, 123, 126, 129, 131, 134, 137, 138, 139, 140, 145, 146, 166, 170, 178
Bielecki Marian 118, 170
Bieroń Jacek 146
Blinstrub Przemysław 93, 97, 98, 105,
Blinstrub Malwina 93, 103
Bojarska Katarzyna 114, 115, 123, 136, 167, 171, 175, 181
Bolecki Włodzimierz 52, 60, 175
Borg Eliza 32, 171
Boszormenyi-Nagy Ivan 104
Branach Kallas Anna 77, 170
Brandys Kazimierz 121, 152, 181
Brodzka Alina 34, 54, 171
Budrecki Lech 32, 171
Bujnicki Tadeusz 9, 13, 41, 53, 162, 174, 175, 176, 178, 181
Burek Tomasz 34, 171
Burke Edmund 7, 8, 9, 10, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 25, 26, 27, 29, 38, 39, 44, 45, 47, 51, 52, 163, 171, 173, 175
Bzukała Tomasz 38, 171
- Canetti Elias 32, 171
Caruth Cathy 77, 113, 114, 115, 130, 167, 171, 181
Cebella Aleksandra 80, 171
Chelmiński Jan 49
Cieplińska Joanna 10, 87, 91, 92, 171
Cymbrowski Borys 127, 179

- Czapliński Przemysław 9, 123, 133, 136, 138, 139, 171
- Czownicka Anna 86, 152, 166, 173, 174, 179
- Daszyński Ignacy 12
- Dąbrowski Mieczysław 118, 119, 152, 171, 175
- Derrida Jacques 43, 171
- Didi-Huberman Georges 134, 171
- Domańska Ewa 18, 44, 171
- Douglas Mary 127, 172
- Dragan-Polak Małgorzata 75, 132, 177
- Durkheim Émile 66, 172
- Eckermann Johann 154
- El Greco [właśc. Theotokopulos Domenikos] 46
- Falski Maciej 38, 42, 175
- Faron Bolesław 55, 178
- Feliksiak Ewa 99, 172
- Fingley R. Charles 75, 132, 177
- Fiut Aleksander 11, 86, 110, 122, 136, 145, 166, 170, 172, 174, 175, 177, 180
- Flis-Czerniak Elżbieta 19, 37, 164, 173, 176, 177, 181
- Foucault Michel 122, 172
- Freud Zygmunt 56, 69, 73, 77, 83, 106, 115, 171, 172
- Freus Agnieszka 155, 172
- Fuksiewicz Jacek 9, 110, 172
- Fuller Lon Luvois 128, 172
- Gabryś Monika 13, 40, 162, 175, 178, 179
- Gądecki Jacek 132, 168, 170
- Gębala Stanisław 9, 13, 41, 53, 162, 174, 175, 176, 178, 181
- Gleick James 146, 152, 153, 172
- Głowacka Dorota 15, 172
- Główczewski Aleksander 138, 172
- Goethe Johann Wolfgang von 154
- Golec Danuta 86, 166, 174, 179
- Gombrowicz Witold 91, 92, 110, 118, 120, 147, 148, 170, 173, 175
- Gosk Hanna 118, 122, 172
- Graff Piotr 9, 16, 44, 163, 171
- Grzędziński January 60, 172
- Gutowski Wojciech 100, 176
- Gwiżdż Feliks 31
- Hadaczek Bolesław 99, 172
- Handke Ryszard 82, 174
- Hańbowski Wojciech 86, 179
- Hasiec Janina 57, 173
- Herman Lewis Judith 67, 166, 173
- Hłasko Marek 119, 167, 179
- Höffner Marta 75, 132, 177
- Holmgren Beth 147, 148, 173
- Holoubek Gustaw 153
- Hryniewiecki Bogdan 35, 173
- Hutnikiewicz Artur 33
- Jakowska Krystyna 54, 64, 75, 76, 173
- Jaksender Anna Zofia 7, 173
- Jakubowska-Krawczyk Katarzyna 99, 173
- Jamiołkowska Monika 164, 173
- Janion Maria 8, 9, 15, 18, 19, 20, 36, 76, 117, 173
- Jaremko-Pytowska Zofia 36, 56, 170
- Jaskólska Anna 102, 173
- Johnson Stefen M. 151, 152, 173
- Jurewicz Aleksander 119

- Kabazińska Łucja 101, 174
Kabaziński Krzysztof 101, 174
Kacmajor Anna 173
Kacmajor Magdalena 173
Kaden-Bandrowski Juliusz 12, 21,
24, 161, 174
Kaliszewski Andrzej 21, 174
Kandziora Jacek 154, 174
Kaniecki Przemysław 6, 9, 87, 88,
97, 109, 114, 116, 117, 120, 136,
139, 140, 141, 142, 145, 147, 148,
153, 154, 156, 158, 166, 167, 169,
171, 174, 181, 182, 188
Kargol Alina 12, 174
Kayser Wolfgang 82, 174
Kielak Dorota 15, 26, 30, 31, 40,
51, 174
Kisielewska Alicja 21, 174
Kiślak Elżbieta 99, 174
Kitowska-Łysiak Małgorzata 153,
170
Klein Melanie 85, 86, 89, 92, 95,
96, 100, 102, 103, 106, 108, 165,
166, 174, 179
Klimczyk Wojciech 152, 174
Kłosińska Krystyna 14, 41, 83, 174
Kłosiński Krzysztof 14, 41, 83, 174
Kobielska Maria 40, 174
Kochanowski Marek 13, 66, 174
Kocjan Krzysztof 39, 181
Kołbik Ilona 104, 109, 174
Konwicka Maria 88, 93, 98, 101,
102, 175
Konwicky Tadeusz 7, 10, 88, 89,
90, 92, 96, 97, 99, 101, 102, 103,
104, 105, 108, 110, 112, 113, 116,
117, 118, 120, 126, 127, 128, 129,
131, 135, 136, 137, 138, 140, 141,
142, 143, 145, 146, 147, 149, 150,
152, 153, 154, 155, 156, 157, 167,
169, 170, 172, 181
Kopeć Zbigniew 152, 175
Kostkiewiczowa Teresa 7, 8, 26,
175
Koszałko Lidia 145, 175
Kowalczyk Agnieszka 110
Kowalczyk Włodzimierz 175
Kowalczykowa Alina 12, 175
Kozak Piotr 64, 67, 81, 130, 164,
175
Kozioł Andrzej 145, 180
Koziołek Ryszard 29, 175
Kralkowska-Gątkowska Krysty-
na 49, 51, 53, 59, 73, 175
Krasnopolski Paweł 98, 181
Kristeva Julia 38, 175
Krlęža Miroslav 13, 51, 176
Krzykowski Michał 130, 175
Krzywicka Irena 120
Kuczyńska Alicja 68, 130, 177,
181
Kuziak Michał 90, 175
Kuźma Erazm 52, 60, 175
Kwiatkowski Jerzy 15, 24, 28, 50,
161, 162, 175
Lacan Jacques 115, 171
La Capra Dominick 123, 136, 175
Lachowski Janusz 21, 175
Lalak Mirosław 52, 60, 175
Legeżyńska Anna 13, 51, 176
Lifton Robert Jay 130, 171, 176
Ligeza Wojciech 9, 13, 16, 20, 26,
30, 31, 162, 176
Lorek-Jezińska Edyta 55, 176
Löschnigg Martin 176
Lubas-Bartoszyńska Regina 176
Lubelska Magdalena 137, 176
Lubelski Tadeusz 9, 11, 86, 99,
109, 114, 120, 122, 124, 128, 133,
134, 145, 166, 169, 170, 172, 174,
175, 176, 177, 180, 181

- Lubicz Bolesław 31
 Lyotard Jean-François 15, 172
- Lebkowska Anna 137, 138, 139, 176
 Loch Eugenia 19, 37, 136, 164, 173, 176, 177, 181
 Łucka Izabela 80, 171
 Łysak Tomasz 115, 136, 171, 175
- Maciąg Kazimierz 137, 176
 Maciejewska Irena 13, 161, 176
 Maciejewski Jerzy 100, 176
 Mackiewicz Józef 119
 Majchrowski Zbigniew 133, 182
 Majmurek Jakub 127, 179
 Mann Tomasz 99, 172
 Marczevska Marzena 37, 176
 Margański Janusz 134, 171
 Markowski Paweł 25, 178
 Maroszczuk Grażyna 108, 147
 Marzec Andrzej 71, 176
 Marzec Grzegorz 60, 176
 Mayenowa Maria Renata 18, 180
 Michalski Henryk 14, 34, 164, 176
 Michoń Edward 71, 177
 Mickiewicz Adam 180
 Miczyńska-Kowalska Maria 177
 Miłosz Czesław 93, 99, 119, 137, 167, 174
 Misiak Iwona 72, 177
 Mniszkówna Helena 13, 66, 174
 Molenda Jan 17, 177
 Momro Jakub 10, 86, 122, 145, 166, 170, 172, 174, 175, 177, 180
 Morawski Stefan 8, 19, 25, 177
 Morstin-Popławska Agnieszka 11, 86, 122, 145, 166, 170, 172, 174, 175, 177, 180
 Munch Edward 46
- Nalepiński Tadeusz 31
 Nasalska Anna 94, 136, 177
 Nash P. William 75, 132, 177
 Nawarecki Aleksander 45, 177
 Niekra Magdalena 19, 38, 177
 Nowakowski Zygmunt 161
 Nycz Ryszard 10, 25, 45, 93, 97, 98, 101, 110, 162, 163, 167, 178
- Olchanowski Tomasz 105, 178
 Olejniczak Józef 101, 178
 Olszewska Maria Jolanta 4, 13, 18, 20, 26, 27, 32, 34, 44, 58, 60, 162, 163, 178
 Opacka-Walasek Danuta 51, 178
 Ordyński Ryszard 24
 Orkan Władysław 161
 Orwid Maria 178
 Owczarski Wojciech 133, 182
 Owczarz Ewa 100, 176
- Paszek Jerzy 29, 54, 55, 178
 Pedretti Erica 99, 172
 Penderecki Łukasz 86, 179
 Peplowski Franciszek 18, 180
 Pieszczachowicz Jan 54, 55, 178
 Pięczka Bogdan 77, 178
 Pigoń Stanisław 182
 Piłsudski Józef 12, 13, 14, 23, 29, 58, 174, 175, 179
 Pluciennik Jarosław 7, 18, 20, 27, 29, 51, 52, 178
 Pochmarski Bolesław 31
 Pogonowska Ewa 13, 27, 50, 178
 Popiel Magdalena 46, 178
 Potasińska Paulina 119, 167, 179
 Prokopiuk Jerzy 83, 172
 Przybyłowska Maria 32, 171
 Przybyszewski Stanisław 21, 22, 29, 46, 175, 178

- Puchalska Mirosława 33, 54, 173, 179
- Radzicki Józef 75, 132, 177
- Reszke Robert 83, 172
- Reymont Władysław 30
- Rogała Stanisław 99, 179
- Rogalski Dariusz 106, 172
- Rohoziński Janusz 33, 40, 179
- Rosiak Elżbieta 35, 179
- Rosiek Stanisław 23,43, 179
- Rozmus Jacek 179
- Rudaś-Grodzka Monika 98, 182
- Ruszczyc Marek 27, 179
- Rutkowska Grażyna 86, 179
- Sadkowska-Mokkas Lidia 85, 87, 88, 101, 179
- Sadlik Magdalena 13, 179
- Salwa Mateusz 63, 130, 164
- Sandler Samuel 12, 24, 35, 58, 170, 172, 173, 174, 179, 180, 182
- Sawicka Elżbieta 91, 97, 117, 118, 131, 171, 177, 182
- Schmitt Carl 127, 179
- Segal Hanna 85, 86, 100, 166, 179
- Semczuk Małgorzata 54, 173
- Serafin Ewa 98, 182
- Siemek Andrzej 122, 172
- Sienkiewicz Henryk 29, 30
- Sieradzan Jacek 105, 178
- Siwor Dorota 105, 180
- Skibińska Elżbieta 146, 170
- Skórczewski Dariusz 122, 129, 180
- Sławiński Jerzy 180
- Smoleń Barbara 98, 182
- Smulski Jerzy 9, 180
- Sobolewska Anna 54, 173
- Stańczuk Magdalena 70, 79, 83, 180
- Stępnik Krzysztof 13, 40, 162, 175, 178, 179
- Strug Andrzej [Galecki Tadeusz] 10, 12, 13, 15, 20, 21, 24, 27, 35, 40, 41, 43, 45, 46, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 66, 69, 70, 71, 72, 75, 77, 78, 81, 161, 165, 169, 174, 175, 179
- Strugowa Nelly 59, 180
- Szalewska Katarzyna 18, 81, 180
- Szantroch Tadeusz 31
- Szary-Matywiecka Ewa 54, 173
- Szczepan Aleksandra 10, 54, 56, 57, 58, 69, 73, 74, 165, 180
- Szczepaniak Monika 30, 74, 180
- Szczepańska Anna 106, 180
- Szczerba Jacek 91, 93, 112, 137, 170
- Szymczak Mieczysław 140, 180
- Śmieja Wojciech 99, 181
- Taylor-Terlecka Nina 124, 125, 181
- Teslar Józef 31
- Thomas Louis Vincent 39, 181
- Titkow Andrzej 90
- Tomaszewski Marek 124, 181
- Traba Robert 152, 153, 181
- Tyrmand Leopold 152, 119, 152, 167
- Wakar Krzysztof 66, 172
- Walc Jan 9, 114, 115, 123, 124, 126, 133, 134, 181
- Wallner Grzegorz 164, 173, 176, 177, 181
- Wapińska Malwina 155, 181
- Waśkowski Antoni 31
- Widera-Wysoczańska Agnieszka 68, 130, 132, 177, 181
- Wierzejska Jagoda 101, 178

Wittlin Józef 45, 49, 54, 173
Wolicka Elżbieta 153, 170
Wójcik Tomasz 101, 152, 175, 178
Wójcik Włodzimierz 58, 181
Wróbel Agnieszka 98, 121, 135,
181
Wyka Kazimierz 33, 120, 179

Zachorski Bolesław Lubicz 31
Załuski Tomasz 43, 171
Zaremba Marcin 113, 127, 182

Zawodniak Mariusz 132, 133, 182
Zaworska Helena 34, 171
Zieniewicz Andrzej 9, 101, 134,
178, 182
Zimand Roman 9, 114, 133, 138,
182

Żeromski Stefan 13, 29, 50, 66,
120, 174, 182
Żółkiewski Stefan 34, 171
Żynis Bernadetta 93, 94, 182

Articulations of Trauma: Andrzej Strug and Tadeusz Konwicki

Summary

Articulations of Trauma: Andrzej Strug and Tadeusz Konwicki is a collection of literary interpretations derived from the traumatic experiences of the past in the writers' autobiographical prose. The first three chapters are devoted to the prose work of Andrzej Strug, "a writer of the war theme," a committed publicist and a legionary soldier. The first chapter considers the constructs of sublimity in *Odznaka za wierną służbę* [The Badge of Loyal Service] by Andrzej Strug, considered in relation to Edmund Burke's paradigm, his aesthetic proposal of opposing sublimity and beauty. Strug's *Odznaka za wierną służbę* belongs to the early, naive, "non-pacifist," "separate" works. In critical reviews, which treat the representation of war in *Odznaka* primarily as a manifestation of patriotism, the characterisation of the protagonist-narrator exposes the naïve message of a simpleton. Thanks to the deed that determined the basic system of values of the romanticised representation of war, the "merry legionnaire" is transformed into a soldier who experiences the truth about the cruelty of war. War and its ugliness, inscribed in the de-heroised convention of the description of the front in Polish lands, is the subject of the second chapter. Strug's pacifist and anti-militarist conception of war is discussed in the third chapter, titled "*Klucz, którego nie ma*". *Wybrane aspekty traumy w "Kluczu przepaści" Andrzeja Struga*. ["The Key That Isn't There." Selected aspects of trauma in Andrzej Strug's "The Key of the Abyss"].

We asked about the poetics of the story, about the figures of Strug's traumatic writing connected with expressionist deformation of the image of the world (counterpoints, hyperboles). A change in emphasis, a turn towards a de-heroised vision of war, is communicated in *Klucz przepaści* [The key of the chasm], the first story in the 1929 volume

Klucz otchłani [The Key to the Abyss]. This short story, with its pacifist overtones, creates a space of wartime slaughter. Following Giorgio Agamben, we asked about the enclave of a village surrounded by a cordon of foreign troops, delineated by the figure of the state of emergency, marked by the suspension of law and the domination of violence. It is a place of execution, where fate has driven the population evacuated from the villages on the Bug River, refugees thrown outside their own community, condemned to the lawlessness of rape and killing. In Strug's story, the military uniform becomes a sign of bestial cruelty and the strongest indictment of the pacifist and anti-militarist narrative. In his creation of modern war, Strug also describes the epic of the soldier's struggle in the trenches, creates the space of a state of emergency, and points to the stereotypical motifs of new technology warfare, such as the motif of a sequence of mechanical explosions and shocks, the motif of "the soldier's eyes and agony," the image of a "battered face," and the threat of lethal combat gas. Looking at the evils of war from the perspective of the civilian and the limited field of vision of the trench is an indictment of the heroic and propagandistic discourse that falsifies the image of frontline carnage.

The last three chapters are devoted to the issue of trauma in Tadeusz Konwicki's prose. In the chapter *Deficyt dobrego „obiekta”. O przemocy w prozie Tadeusza Konwickiego* [Deficit of a Good "Object." On violence in Tadeusz Konwicki's prose] we ask about the literary testimony of the writer's childhood in the context of Melanie Klein's "theory of object relations." It is difficult to determine the character of the recurring reminders in Konwicki's autobiography. The status of reminiscences, their historical or phantasmagoric nature, is questionable. In the analysis of the writer's war experiences (the chapter "*To we mnie siedzi. To ze mnie wylazi. Na marginesie Rojstów Tadeusza Konwickiego*") ["It sits in me. It comes out of me." On the margins of Tadeusz Konwicki's *Rojsty*] we reflected on another aspect of trauma, related to the experience of the Vilnius partisans in the 1940s. The aim of these reflections is to show the violence experienced in the past as a problem of unclear affects and traumatic burdens. We have mentioned earlier that Konwicki's autobiographical work is inscribed with the imperative of repetition. The point of reference in this part of the discussion is, among others, Cathy Caruth's work on the temporality of traumatic experience. In the last part (the chapter *Artykulacje traumy w "rozmowach z..."*. *W pośpiechu Tadeusza Konwickiego i Przemysława Kanieckiego*) [Articulations of trauma in "conversations with..." *W Pośpiechu* by Tadeusz Konwicki and Przemysław Kaniecki] we ask about the context of conversations

with the writer in the author's senile work. The reworking of the topic through conversation allows for the integration of trauma and the restoration of the event to memory in a safe context, within the framework of dialogic talk therapy. The interactive conversation, as we have shown, activates both the level of emotion with the involvement of the motor and facial component, and the level of reflection, which allows us to adopt the attitude of a critical witness who approaches the reading of youthful poetic attempts from a distance. By dramatising the experience of trauma, it is possible to shift the focus from the emotional level to the critical level of commentary. The interview incorporates traumatic episodes from childhood, partisan and Stalinist youth into a universalising life story. The presence of the young interlocutor is signalled in the text by comments directly addressed to him, performing a phatic function, which mobilise the protagonist of the interviews, although they do not open up the possibility of exhausting the topic of the dialogue. The open, self-reflexive and improvised form of the dialogue allowed Konwicki to deepen his self-knowledge.

The texts collected in the six analytical and interpretative sketches do not exhaust the multifaceted issue of trauma in the prose of Strug and Konwicki. These works, however, allow us to grasp a certain complexity, an entanglement in which such a strong sensation of the sublime meets that it paralyses, overpowers and renders speechless. The aftermath of this powerful, sudden sensation is a delay stretched out in time, inscribed in the trauma, and a kind of tormenting, haunting presence. Strong sensations paradoxically result in weak articulation, understatement. The example of the prose creations of Strug and Konwicki, which have been the subject of our reflections, shows that in the interwar period and in the forties after the Second World War, it was not possible to "carry out the process of ordering trauma." What remained was the memory of strong, traumatic experiences, recurring spectres of the past, which demanded literary articulation.

Redaktor
Joanna Szewczyk
Projekt okładki
Emilia Dajnowicz
Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar
Korekta
Adriana Szaforz
Łamanie tekstu
Grażyna Szewczyk
Redaktor inicjujący
Paulina Janota

Nota copyrightowa obowiązująca do 30.10.2022
Copyright © 2021 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce. Od 1.11.2022 publikacja dostępna na licencji
Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-8482-8523>

Maroszczuk, Grażyna

Artykulacje traumy : Andrzej Strug, Tadeusz
Konwicki / Grażyna Maroszczuk. - Katowice :
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2021

<https://doi.org/10.31261/PN.4063>

ISBN 978-83-226-4080-7

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-4081-4

(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa
Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Arkuszy drukarskich: 12,0. Arkuszy wydawniczych: 10,5. Publikację wydrukowano na papierze offsetowym 90 g. PN 4063. Cena 19,90 zł (w tym VAT).